

tur. Idem est, quando damnum inferitur a multis, qui per se ac sigillatim sine scientia aliorum, aut gravis nocenti, parvam materiam furantur; accipiendo enim non peccant mortaliter; postea vero de gravi damno certi effecti restituere tenentur sub mortali, quia licet quantitas ab unoquoque accepta per sese considerata parva sit, tamen ut pars gravis nocenti, quod alia via reparari non potest, gravis materia moraliter censetur. Sicut si a principio omnes illi, qui parva damna intulerunt, præcivissent aliorum concursus, et grave damnum inde eventurum, graviter peccassent singuli vel minimum quid accipiendo, vel si ex conventionem id facerent, quia quantum spectat ad materiæ gravitatem, moraliter perinde est quod multi simul ex certa scientia, vel quod ex conventionem damnum inferant, solumque erit diversitas in causalitate unius circa actionem alterius. Quando ergo materia seu causa prædictæ excommunicationis hujusmodi est, manifestum est excommunicationem esse validam et ligare, quia in ordine ad futurum, materiam habet proportionatam; in tali autem excommunicatione (per se loquendo) non habetur ratio præteritæ culpæ, et hoc modo procedit Covarruvias dicto loco Variarum, et quoad hoc nulla videtur esse difficultas.

4. *Opinio affirmans.* — *Refellitur fundamentum positæ opinionis.* — Solum esse potest, quando ad excommunicationem non supponitur obligatio restituendi sub mortali, an præceptum sub excommunicatione latum possit illam inducere, ut talis excommunicatio liget. Aliqui absolute et sine distinctione affirmant, ex quodam generali principio, quod qualibet contumacia, etiam in parva materia, sufficit ad peccatum mortale, atque adeo quod omnis prohibitio Ecclesiæ sub excommunicatione ipso facto incurrenda obligat ad mortale, in quacumque materia etiam levissima. De quo principio videri potest Covarr., dicto § 9, n. 5. Sed illud a nobis supra est improbatum, quia proportionata materia in omni virtute et respectu cujuscumque potestatis est necessaria. Et declaratur præterea, quia excommunicatio adjuncta non facit præceptum esse grave, sed supponit, et ad summum declarat voluntatem præcipientis esse graviter obligare, quantum materia capax est; inquirimus ergo, quomodo hæc materia sit capax talis obligationis humanæ, si alioqui supponitur ut insufficientis ad obligandum sub mortali ex sola natura rei, cum in hac ma-

teria non videatur humanus superior posse obligare, nisi quantum ratio justitiæ postulat. Ad hoc Soto, dicto loco de Justitia, his verbis respondet: *Quod si arguas excommunicationem non licite imponi, nisi pro peccato mortali, respondetur id esse per se verum ratione culpæ, secus autem ratione emergentis damni, quando sit grave.* Quæ verba subobscura sunt, nam videtur per ea significare excommunicationem interdum posse juste imponi propter vitandum grave damnum temporale alterius, etiamsi non interveniat culpa mortalis. In quarto tamen id amplius declarat dicens: *Quamvis accipere non fuerit mortale crimen, quia vero pro gravi damno excommunicatio fuit justa, quicumque tenetur sub peccato mortali, quod abstulit, restituere.* Ubi supponit obligationem sub mortali ad restituendum, significat tamen totam provenire ex præcepto sub excommunicatione lato. Non vero declarat, quomodo in tali materia possit talem obligationem inducere præceptum humanum, si naturale non poterat, aut quomodo excommunicatio fuerit justa, quæ talem obligationem naturalem non supposuit.

5. *Primus dicendi modus in dicto casu.* — Quapropter duo tantum modi superius traditi hic applicandi sunt. Unus est frequentior, tamen in eo præceptum humanum non se habet ut prima radix talis obligationis, sed ut proponens et confirmans illam; sæpius enim continget illam obligationem ad restituendum sub mortali in re quidem esse, esse tamen ignoratam vel dubiam; nam singuli damnificatores propter materiæ parvitatem facile contemnunt, et excusationem præterdunt, nec de gravi nocenti potest eis tam facile, tamque certo constare, ut ad restituendum obligentur; at vero postquam per superioris præceptum sufficienter constat, et de gravi nocenti, et de obligatione restituendi, quam ipse sua auctoritate confirmat, jam tunc nullus potest excusari aut subterfugere. Et hic modus est adeo certus, ut nisi evidenter constet de injustitia præcepti superioris, illi parendum sit, et alioqui excommunicatio incuratur, propter rationem sæpe dictam, quod in hujusmodi dubiis superioris auctoritas præferenda est; nam ad illam spectat in simili dubio discernere, an materia sit gravis, necne; et an intercedat sufficiens ratio justitiæ, quæ graviter ad restituendum obliget.

6. *Secundus modus, quo præceptum potest inducere obligationem mortalem restituendi,*

quæ ex illo capite talis non erat. — Alius modus est rarior et difficilior, quia in eo præceptum humanum supponitur esse prima ratio talis obligationis sub mortali. Et tunc quidem necesse est, ut præceptum Prælati Ecclesiastici non innitatur in sola ratione justitiæ commutativæ, ad quam spectat obligatio restituendi; nam hoc modo difficultas proposita plane videtur ostendere, si ipsa justitia per sese non inducit gravem obligationem ad restituendum, nec superiorem Ecclesiasticum posse intra latitudinem hujus virtutis eam obligationem adjungere, quia materia non est capax illius; oportet ergo, ut peculiarem obligationem obedientiæ addat. Ut vero hanc possit juste imponere, necesse est, ut intercedat aliqua spiritualis ratio, quam per se respiciat spiritualis potestas, quæque adeo gravis sit, ut ad inducendam gravem obligationem sufficiat. Hujusmodi autem erit, si, v. gr., judicet ad communem pacem et ad vitanda multa peccata expedire, ut tale grave damnum illo modo reparetur; vel si censeat non solum ad reparandum damnum temporale talis personæ sic læsæ, sed etiam ad spirituale vitandum, eam restitutionem fore necessariam, vel aliquid simile. Et tunc præceptum erit justum et inducens obligationem restituendi. Quocirca cum hoc præceptum variis modis et multis titulis possit esse justum, moraliter loquendo, semper obligat, et consequenter censura sic lata valida est.

Alia dubitatio de quibusdam excommunicationibus Camerae Apostolicæ.

7. *Etiam in his excommunicationibus non ligari in conscientia, qui ob impotentiam tempore præfixo non solvit.* — Altera dubitatio est circa aliam excusationem de impotentia solvendi, oriturque ex quodam casu practico de excommunicationibus, quæ ferri solent per Camerae Apostolicæ auditorem adversus eos, qui in forma Camerae, ut aiunt, obligantur Romæ ad solvendam pensionem, vel aliud debitum infra certum terminum, seu certis temporibus, sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ. Hi enim debitores elapso termino censentur excommunicationem incurere, et statim declarantur, nulla habita consideratione an potuerint statuto tempore solvere, necne; ergo propter impotentiam non excusantur ab hujusmodi excommunicatione contrahenda. Respondeo, hic nos non explicare quid de facto fiat, aut

in exteriori foro possit fieri, sed quid jus habeat in foro interiori et conscientiæ. Loquendo ergo in conscientia, proposita regula adeo vera est, ut in eo casu non possit deficere. Nam quacumque forma aliquis obligetur vel constituatur debitor, et se submittat pœnæ excommunicationis ipso facto incurrendæ, si infra talem terminum non solverit, semper subintelligenda est conditio, si eo tempore sit solvendo, vel (quod idem est) si voluntarie omiserit solutionem; nam propter factum vel non factum involuntarium, nemo potest excommunicationem incurere, quia in eo, quod involuntarium est, nemo est contumax; et ideo non potest illud esse legitima causa excommunicationis. At vero, qui non est potens ad solvendum eo tempore, pro quo tenetur, involuntarie omittit solutionem; ergo ut talis obligatio justa sit et excommunicatio valeat, necesse est prædictam conditionem subintelligi.

8. *Qui immediate obligatur in forma Camerae, potest absque alia monitione excommunicationem incurere et declarari.* — Ut autem jus hoc ad factum illud applicetur, advertendum est primo, duobus modis posse aliquem obligari in forma Camerae: primo, personaliter per proprium consensum immediatum; secundo, per procuratorem, atque adeo per alterius voluntatem, et non per propriam, nisi remote, quatenus alteri concessit facultatem se obligandi. Quando obligatio fit priori modo, non est magna difficultas, quia jam satis constat debitori de obligatione assumpta sub tali onere et pœna, et per ipsammet obligationem, tanquam per legem, quasi continue admonetur, ut adveniente termino, seu infra mensem post designatum terminum, ut praxis interpretata est, debitum solvat. Et ideo in toto rigore juris potest ipso facto contrahere censuram, si statuto tempore non solvat, cum possit; nam ibi omnia concurrunt, quæ ad contumaciam et ad justam censuram necessaria sunt. Quapropter in rigore juris statim potest ille excommunicatus declarari, etiamsi sit absens, quia satis ex ipsa obligatione, et non solutione probata, constat in foro exteriori illum incurrisse excommunicationem. Et quamvis re ipsa possit intervenire excusatio, vel impotentia ad solvendum, vel quia per ipsum non stetit, ut si litteras jam misit, vel procuratorem admonuit, et casu, vel alterius incuria accidit, ut effectus impediretur (in his enim casibus et similibus sine dubio non con-

trahitur excommunicatio), nihilominus quia in foro exteriori constat de omissione solutionis contra talem obligationem, et alioqui ad ipsum reum pertinet excusationem, si quam habet, afferre et probare, et citatus censetur sufficienter, si Romæ coram quolibet procuratore citetur (sub hac enim conditione fit illa obligatio), ideo elapso termino solutionis et citationis, juste potest in foro exteriori declarari. Et ipse tenebitur in eodem foro abstinere, a tempore præsumptæ contumaciæ, nisi rigor hic alia via temperetur, ut statim dicemus. Quin potius si cum hoc rigore procedat lata excommunicatio, quamvis a principio non statim declaratur talis debitor excommunicatus, sed postea quando illi potest talis excommunicatio denunciari, nihilominus declaratio et censura quasi retrahitur, id est, non solum declaratur ille excommunicatus ab eo tempore, quo fit declaratio, sed etiam ab eo, ex quo fuit in mora solvendi, quia revera ex tunc excommunicationem contraxit.

9. *Quid si obligetur per procuratorem.* — Secus vero est, quando aliquis solum per procuratorem pensioni consensit, aut debitum contraxit sub prædicta obligatione in forma Camerae; tunc enim donec litteræ, quibus pensio fuit instituta, vel obligationis et debiti, ipsimet debitori intimantur, non potest in conscientia excommunicationem incurrere, neque etiam in foro exteriori, et juxta communem praxim ille pro excommunicato non habebitur, donec de notificatione litterarum sufficienter constet. Et ratio est, quia consensus per solum procuratorem non sufficit, ut ipsi debitori censeatur sufficiens monitio facta, cum hæc fieri debeat in propria persona, per se loquendo, ut supra ostensum est. Et ideo etiam non sufficit ad contumaciam, quia nemo potest esse contumax, nisi prius fuerit monitus, ut supra etiam diximus. Propter quod etiam dictum est, eum, qui omnino ignorat invincibiliter excommunicationem et admonitionem ejus, non posse illam incurrere. Ita vero est in præsentis casu; nam ille, qui per alium tantum obligatur, per se, et ex vi illius obligationis ignorat censuram et obligationem sub comminatione illius; et ideo ille consensus per se non sufficit ad excommunicationem incurrandam. Atque in hunc modum hunc casum definiunt fere omnes auctores, qui illum attingunt, Navarrus, c. 23, n. 104, et c. 27, n. 274, citans Cassiodorum, super reg. Cancell.,

titul. de Pensionib., decis. 2, et tit. de Rescript., decis. 12; Covarr., c. Alma, part. 1, § 10, n. 7; Gigas, de Pension., quæst. 77, n. 20, et quæst. 84, n. 2; citantur etiam Antonius Massa, ibid., de Obligat. in forma Camerae, pag. 136, et Mandosa, in regul. Cancell., reg. 27, quæst. 7, num. 4. Qui licet simpliciter dicant in his casibus incurri excommunicationem, statim ac debitor est in mora solvendi post sufficientem consensum vel notificationem litterarum, non tamen dicunt, eum non posse excusari in conscientia propter impotentiam, sed potius in hoc supponunt generalem doctrinam. Respectu vero exterioris fori oportebit hujusmodi impotentiam sufficienter ostendi; qua ostensa coram competente iudice, vel absolvendus ille erit in eodem foro, vel certe declarandum, quod is excommunicationem non incurrerit, juxta varios intellectus cap. Odoardus, de Solut.

10. *Quod praxis habeat de excommunicatione in forma Camerae.* — Atque ob hanc rem addendum ulterius est, quamvis id, quod in priori membro præcedentis distinctionis diximus, verum sit de possibili (ut sic dicam) et de toto rigore, ad hunc leniendum et tollendum periculum quoad fieri possit, ne aliquis sine culpa pro excommunicato habeatur, usu et praxi introductum esse, ut elapso termino ad pensionem vel debitum solvendum designato in prædicta obligatione in forma Camerae, excommunicatio non censeatur incursa, donec creditor declaret se velle ut illam incurrat; quod si priusquam id declaret, vel ipse, vel debitor moriatur, vel solvatur pensio, vel fiat concordia, nunquam incurretur. Atque ita habere stilum Curiae refert ex Cassiodoro Navarrus, dicto c. 23, n. 104. Ad quod faciunt multa, quæ in simili tractat Gigas, dicta quæst. 77, quamvis ipse in contrariam partem propendeat. Illa autem voluntas partis non satis est, ut sit privata, sed per sententiam Camerae debet esse intimata debitori, ut excommunicationem incurrat, ut significat Cassiodorus, supra ex eodem usu et stilo Curiae. Estque valde consentaneum rationi, ut et voluntas creditoris expectetur, quia cum in ejus favorem lata sit excommunicatio, donec ipse cum eo rigore exigat aut petat debitum, censetur dilationem permittere, nec iudex intendit nisi juxta illius exigentiam et voluntatem excommunicationem ferre. Et rationabile etiam est, ut hæc voluntas creditoris intimetur debitori iudice et solemniter notificati-

catione, atque adeo per ejusdem iudicis sententiam. Tunc autem si creditori constiterit, debitorem esse impotentem ad solvendum, non poterit juste velle, ut alius excommunicationem incurrat. Neque etiam si id velit, in conscientia factum tenebit.

11. *Quædam evasio refellitur.* — Addit vero Navarrus supra, in eo casu, excommunicationem retrahi, id est, etiamsi creditor post mensem vel annum declaret se velle, ut debitor non solvens excommunicatus sit, illum habendum esse pro excommunicato a priori termino elapso, supposito quod personaliter consensit pensioni (ita enim loquitur). Hoc autem non existimo verum, quia est nimis rigor, et repugnans naturæ excommunicationis, et non satis fundatus. Aut enim excommunicatio fuit vere, et in re ipsa contracta ab initio, vel non. Primum dici non potest, quia supponimus creditorem prius non declarasse voluntatem suam, et absque hac declaratione non incurri excommunicationem illam, quia ante illam declarationem alter non censetur esse contumax. Si vero ab initio non fuit contracta excommunicatio, ergo declaratio postea facta non potest retrahi usque ad illum terminum. Patet consequentia, quia declararet rem falsam, scilicet fuisse excommunicatum ab eo tempore, in quo vere non fuit. Dicunt aliqui, etiamsi ille non fuerit vere excommunicatus ab eo termino, in foro tamen exteriori haberi ut excommunicatum ab illo termino, ex quadam præsumptione et fictione juris. Verumtamen ut probe notavit Covarruvias, in cap. Alma, part. 1, § 10, n. 6, in his spiritualibus pœnis non est locus fictioni juris, sed veritas semper attendenda est, quod maxime locum habet in foro conscientie; nam pro eo tempore, pro quo quispiam contumax non fuit, nullo modo potest pro excommunicato haberi, neque ipse in conscientia tenetur ad aliquem excommunicationis effectum. Idem autem verum esse censeo quoad forum externum; nam in casu, de quo agimus, qui illo tempore celebraverit, non propterea iudicabitur irregularis aut beneficiis privabitur etiam in foro exteriori; esset enim talis pœna iniqua, cum pro illo tempore non fuerit contumax Ecclesiæ, neque fuerit transgressus præceptum Camerarii, quandoquidem illud dedit quasi pendens ex voluntate creditoris et sub conditione: *Si ille velit*. Propter quod, si plures sint fidejussores, et creditor unum excipiat, eumque admoneat se nolle ipsum compre-

hendi, quamvis litteræ generaliter promulgentur, ille non incurret censuram, neque in foro interiori, neque in exteriori, si in illo sufficienter ostendat declarationem voluntatis sui creditoris. Hæc autem de foro exteriori ita intelligenda sunt, ut tamen propter vitandum scandalum debeat quis sæpe ab exterioribus actionibus abstinere in publico, quando de exceptione vel alia simili excusatione non constat.

12. *Debitorum, qui in forma Camerae obligantur, renunciatio.* — *Solutio.* — *Difficultas circa hanc renunciationem.* — Ultimo est circa hunc casum advertendum, juxta commune jus c. Odoardus, de Solut., solere clericum beneficiatum alieno ære gravatum, qui satisfacere non potest, ut molestiam creditorum evitet, ab Ordinario suo petere, ut assignata sibi congruente sustentatione, reliquos fructus ad debita suo ordini solvenda applicet, donec plene satisfaciatur; debitoresque inhibeat, ne amplius ipsum vexent. Huic ergo communi juri, et favori renunciatio hi debitorum, qui in foro Camerae obligantur; ideoque illo uti non possunt, ut prædictam censuram effugiant. Ex quo fieri videtur, hunc debitorem non effugere prædictam censuram, etiamsi quantum in se est faciat ut solvat, si non integre solvit. Quid enim amplius facere potest, moraliter loquendo, quam renunciare omnibus fructibus, et sola congrua sustentatione esse contentum? Adeo enim intrinseca et naturalis est reservatio congruæ sustentationis, ut nemo possit propter illam juste vexari, et propterea jus illud c. Odoardus, non tam videatur positivum, quam conservatio, et defensio naturalis juris. Si ergo huic etiam juri in prædicta obligatione renunciatur, signum est non excusari quempiam ab hac censura propter impotentiam solvendi.

13. *Resolvitur difficultas appositæ distinctione de impotentia.* — Hæc difficultas videtur potius probare renunciationem illam invalidam esse; nam conditio illa adeo est rigida, ut præter modum, et obligationem humanam esse videatur. Quia vero consuetudinem illam improbare non possumus, addimus distinguendum esse de impotentia simpliciter, et de impotentia morali solvendi; nam impotentia simpliciter sine dubio semper excusata culpa, non obstant equacumque obligatione, et consequenter etiam a censura, ut evidenter probant superius dicta. At vero impotentia moralis, licet per se suspendat, aut etiam tollat obligationem naturalem resti-

tuendi, juxta communem doctrinam de restitutione, 2. 2, quæst. 62, art. ult., tamen si intercedat renunciatio per proprium consensum, quo quis se obligat ad solvendum, non obstante tali impotentia morali, fieri posse videtur, ut jam tunc illa impotentia non excuset a culpa in non solvendo, et consequenter nec a censura; nam illa impotentia non includit absolutam potestatem, sed adjungit difficultatem moralem, ad quam superandam, et vincendam, potest aliquis proprio consensu obligari. Sed, ut hoc tolerabilius fiat, adjungere oportet, in hac impotentia morali posse esse gradus, quia in congrua sustentatione, in diminutione status, et egestate, in qua quis constituitur, si plene solvat, potest esse latitudo. Poterit ergo quis obligari ad omnia illa, quæ non afferunt, vel gravem infamiam, aut indecentiam status, vel aliud simile nocumentum, etiamsi cum hujusmodi gravi damno nunquam solvere obligetur.

14. Quale remedium possit huic renunciationi adhiberi. — Ob hanc ergo causam potest justificari renunciatio illius juris c. Odoardus, nam assignatio congruæ sustentationis ordinario modo facta solet esse nimis ampla, et retento fere integro statu, etc. Crediderim tamen, quamvis post obligationem in forma Camerae non possit Ordinarius uti illo jure, ipsum tamen Auditorem Camerae, si ad eum accedatur, ut accedi debet, posse et debere tali debitori congruam sustentationem assignare, magis fortasse limitatam, sufficientem tamen ad decentiam status clericalis, et talis beneficii, vel dignitatis, quia hoc tam intrinsicam habet honestatem, ut nemo possit illa privari; maxime, quia cum non solum respiciat personam, sed dignitatem ipsam, et ordinis clericalis decentiam, nemo potest illi renunciare. Ad vitandas autem hujusmodi molestias solent hi debitores impetrare Pontificium diploma, ut coram suis Ordinariis uti possint favore c. Odoardus, prout de jure possunt. Tamen ut hæc rescripta sint utilia, advertere debent, ut in eis ponatur clausula: *Non obstante quacumque obligatione in forma Camerae*, quia alias per talem concessionem non impeditur facultas Auditoris Camerae, juxta concessionem plurium Pontificum, quas afferunt qui de hac re, et de rebus curiæ Romanæ scribunt. Sed de hoc casu hæc sufficiant; quæ hic adjungenda censuimus propter frequentem ejus necessitatem, et usum.

Duo notanda circa tactam difficultatem de impotentia ad solvendum.

15. Qui statuto tempore est impotens solvendo, si postea fiat potens et non solvat, incurrere excommunicationem. — Antequam tamen hinc discedamus, circa hanc excusationem impotentiae duo breviter adjungere oportet. Unum est, quando excommunicatio fertur, ut solutio fiat ad certum tempus, si illo tempore quis sit impotens, excusari quidem tunc a culpa, et consequenter ab excommunicatione, non tamen propterea præcepti et excommunicationis vim prorsus extingui, sed perseverare potius, et obligare ad solvendum, cum primum quis possit. Unde, si quis veniens postea ad pinguiorem fortunam non restituat, vel non solvat, excommunicationem incurreret. Ita colligitur ex dicto c. Odoardus, de Solut. Et ratio est clara, quia, ut in superioribus tactum est, ille terminus qui designatur, non est ad finiendam obligationem, sed ad differendam executionem ejus usque ad illum, et non ultra; et ideo si in illo termino non satisfit obligationi, sive ex impotentia, sive ex quacumque alia causa, non propterea extinguitur obligatio, sed potius semper obligat ne differatur solutio, si fieri possit. Est enim jam tunc quasi præceptum negativum, non differendi amplius solutionem, cujus natura est, ut pro semper obliget.

16. Non excusatur ab excommunicatione impotentia ex malitia aut negligentia orta. — Alterum notandum est, de impotentia, quæ non casu accidit, sed voluntarie, et ex malitia, vel ex negligentia incurritur, vel potius assumitur. Illa enim non videtur culpam, et consequenter, nec excommunicationem excusare. Ut, v. gr., habet quis dictam obligationem in forma Camerae ad solvendum pensionem intra mensem, et nunc in principio mensis est potens ad solvendum, nihil tamen curans de solutione pensionis omnia expendit, et ita fit impotens ad solvendum. Dico igitur hunc non excusari, quominus, si præscripto termino elapso, petitam pensionem non solvat, excommunicationem incurrat. Ratio a priori est, quia ille revera agit contra præceptum, et consequenter est contumax; sicut etiam agit contra præceptum de recitando officio, qui se reddit impotentem ad recitandum. Item quia alias, qui malitiose omnia expenderet, et donaret, posset hac via evadere vim excommunicationis, quod nemo prudens dicet. Si autem malitia

non excusatur, neque etiam gravis negligentia cum sufficienti prævisione futuræ impotentiae, et consequenter cum prævisione morali periculi non implendi quod sub excommunicatione præceptum est, excusabit.

17. Recolendum est autem in hujusmodi casibus, aliud esse tempus, in quo delinquitur coram Deo, aliud vero in quo excommunicatio incurritur. Delinquit enim aliquis eo tempore, quo fit impotens ad solvendum intra præfixum terminum; non incurrit autem excommunicationem, donec re ipsa talis terminus finitur non impleta obligatione, quia censura non contrahitur, donec omissio præcepti exterius consummata sit, ut supra dictum est. Quamvis autem causa omissionis prius posita fuerit, et ideo delictum tunc maxime fuerit commissum, tamen omissio re ipsa consummata non fuit usque ad præfixum terminum; et ideo usque ad illum non incurritur excommunicatio; a qua non potest tunc impotentia excusare, quia, cum hæc fuerit voluntaria, non facit omissionem involuntariam, sed relinquit illam peccaminosam, et contumacem ex vi prioris causæ, etiamsi fortasse jam tunc displiceat, quod non satis est ad impediendam excommunicationem. Nisi fortasse interveniat ejusdem judicis auctoritas, qui sicut potest, et debet absolvere eum, qui a contumacia recedit, etiamsi prius deliquerit, ita etiam si congruo tempore ad eum fiat recursus, et impotentia sufficienter proponatur, et probetur, offerendo satisfactionem, vel cautionem possibilem, potest et debet suspendere excommunicationis censuram, etiamsi illa impotentia ex iniqua causa manaverit. Pro qua iniquitate, et inchoata contumacia (ut sic dicam) poterit iudex convenientem penitentiam injungere, non poterit tamen juste subtractionem censuræ contrahendæ denegare, sicut non potest negare absolutionem censuræ jam contractæ digne petenti; est enim eadem ratio.

SECTIO III.

Utrum excommunicatio lata ad finem revelandi secretum, denunciandi crimen occultum, vel prodendi scripturam semper liget.

1. Ratio dubitandi. — Ratio dubitandi est, quia sæpe in causis, propter quas feruntur hæc excommunicationes, nulla intervenit culpa, neque alia spiritualis causa, propter quam talis excommunicatio feratur; ergo illæ non ligant. Consequentia patet ex dictis sect.

1; et antecedens probatur, quia cogitur quandoque quis scripturam prodere, quam juste apud se retinet, eo quod sua sit; solumque petitur, quia potest alii prodesse ad causam, vel jus temporale ostendendum, quod intendit; ibi ergo nulla est culpa, nihilque spirituale, sed mere temporalis utilitas. In contrarium vero est communis usus Ecclesiasticorum judicum.

Regula ad cognoscendum quando excommunicatio ad hunc finem lata valida sit.

2. Quibus causis excommunicatio lata sit valida. — *Prima regula.* — *Exemplis posita regula explicatur.* — In hac re supponendum est has excommunicationes, neque justas, neque validas esse posse, neque etiam in particulari obligare, nisi altera e duabus causis sæpe numeratis intercedat, scilicet, aut correctio peccato commisso, aut executio præcepti obligantis, et consequenter præventio ne peccatum committatur; hi enim sunt fines adeo intrinseci excommunicationis, quæ spiritualis et medicinalis poena est, ut sine illis subsistere non possit. Ex quo principio tres regulæ colliguntur consentaneæ doctrinæ superioris traditæ, quæ per eas ad præsentem casum sufficienter applicatur. Prima est: quoties excommunicatio fertur ad hunc finem manifestandi veritatem, vel prodendi scripturam, in eo casu, in quo ante talem excommunicationem latam quis tenebatur, vel jure naturæ, vel alio quocumque ad illam veritatem, vel scripturam prodendam, talis excommunicatio ligat. Hæc regula facile patet ex dictis, quia tunc jam agitur de correctione fratris, qui dum obligationem non implet, quam tenetur, peccat, et in materia gravi, ut supponimus; et ideo per secretam, vel publicam monitionem merito corripitur, ut a peccato recedat. Quod si nolit, juste etiam per excommunicationem compellitur. Exempla sunt. Primum, si quis propter commune bonum teneatur occultum hæreticum, aut seditiosum, vel alium similem reipublicæ hostem superiori denunciare: jam tunc si aliquid hujusmodi sub excommunicatione latæ sententiæ, vel generatim, vel speciatim, vel absolute, vel infra certum terminum præcipiatur, talis excommunicatio ligat eum, qui intra præscriptum terminum non obedit, per se loquendo; illud enim præceptum justum est, et materia ejus est gravis, et includit finem accommodatissimum ad censuram ferendam.

Aliud exemplum est, si quis apud se habeat reconditam scripturam alienam, id est, in qua non solum agitur de alieno titulo, vel jure, sed etiam cujus dominium, vel usus ad alium spectat: tunc, si huic præcipiatur sub excommunicatione, ut scripturam prodatur, sine dubio ligabitur, quia etiam seclusa excommunicatione ille per se tenetur talem scripturam reddere domino ex justitia, quia sicut res alias, ita et scripturam retinere invito domino contra justitiam est. Unde quoad hoc eadem est ratio de excommunicatione in hac materia lata, et de quacumque alia, quæ fertur ad solvendum debitum, vel restituendum alienum, de quibus supra dictum est. Unde in hujusmodi censura ferenda, quando causa, super quam fertur, mere temporalis est, et inter personas seculares, servandæ sunt conditiones, et circumstantiæ in præcedentibus sectionibus positæ, nimirum ut res sit gravioris momenti, et necessitas urgeat, utpote, quia non potest aliud medium applicari, vel quia tentatis aliis nullum inventum est utile.

3. *Objectio.* — *Responsio.* — *Discrimen inter obligationem scripturæ prodendæ, et testimonii ferendi.* — Sed dicit aliquis circa exemplum positum: nullus tenetur ante præceptum iudicis testimonium ferre in causa aliena; ergo neque etiam tenebitur prodere scripturam, quæ non est, nisi veluti quoddam scriptum testimonium; ergo hoc titulo nemo potest excommunicatione ligari. Respondetur primo negando consequentiam, loquendo præcise de obligatione justitiæ commutativæ. De hac enim, regulariter loquendo, verum est antecedens. Est vero differentia inter testimonium, et scripturam; nam scriptura est res exterior et permanens, quæ cadit sub dominium alicujus, et ideo absque alio præcepto justitia obligat, ut domino reddatur; testimonium autem consistit solum in actione propria; et ideo, dum non actu fertur, nihil est quod sub dominio alterius existere possit; quare justitia ex se non obligat ad illud ferendum. Dixi autem, *frequenter*, quia si præcessisset pactum, vel promissio acceptata, et maxime onerosa, tunc juxta modum obligationis posset aliquis teneri ex justitia, vel fidelitate ad ferendum testimonium, etiam sese offerendo, si necesse sit; et tunc servata eadem proportione posset sub censura cogi ad pactum implendum.

4. *Potest quis charitate teneri ad testimonium ferendum, et ad hoc per excommunicationem compelli.* — Unde ulterius additur, etiamsi quis non teneatur ex justitia commutativa testimonium sicut scripturam proferre, posset tamen aliquando ex charitate teneri, ut si ex defectu veri testimonii proximus grave damnum patiat, et alius possit sine tali detrimento, vel difficultate veritatem aperire, et a fortiori si ea de causa commune bonum periclitetur, vel alia similis ratio interveniat. Hæc autem obligatio sufficit, ut possit quis sub excommunicatione obligare ad testimonium ferendum, quia potestas Ecclesiastica, non solum peccata contra justitiam, sed etiam contra charitatem cohibere potest, ut sumitur ex illis verbis Christi: *Si peccaverit in te, et infra: Lucratus eris fratrem tuum, quæ generalia sunt.* Juxta quæ dixit Innocentius III, in cap. Novit, de Judiciis: *Licet hoc modo procedere valeamus super quolibet criminali peccato, ut peccatorem revocemus a vitio ad virtutem, etc.* Verumtamen hic modus obligationis, et consequenter etiam excommunicationis intercedere potest etiam in scriptura prodenda. Quod maxime continget, quando non aliena, sed propria scriptura postulatur; nemo enim tenetur ex justitia commutativa hujusmodi scripturam prodere, quia licet quis eam occultet, vel etiam comburat, non contrectat rem alienam, sed propriam, qua potest uti in quemlibet usum. Quod si inde sequitur aliquod incommodum alteri, non per se sequitur, sed per accidens, quia forte ille caret alio testimonio, quo suum jus probet, quod accidentarium est; nam ego non teneor ex justitia conservare, aut proferre scripturam, ut alter jus suum ostendat, sed illi incumbit, propriam scripturam seu titulum sui juris habere. Nihilominus tamen, si necessitas proximi gravis sit, eo quod sit in gravi periculo grandis jacturæ bonorum contra justitiam, et dominus scripturæ possit sine gravi detrimento illam prodere, interdum ad hoc ex charitate obligabitur pensatis circumstantiis, et incommodis, quæ utrinque in hujusmodi rebus moralibus intervenire solent. Qua obligatione supposita, si accedat Prælati præceptum sub comminatione excommunicationis latæ sententiæ, clarum est obligationem augeri ex justo præcepto; et interveniente contumacia post sufficientem monitionem, talem excommunicationem incurri.

Secunda regula.

5. *Posse judicem Ecclesiasticum ad hæc obligare etiam quando ante latam excommunicationem non supponebatur obligatio.* — Secunda regula est: etiamsi non supponatur aliunde obligatio ad manifestandam veritatem, vel scripturam prodendam, antequam Prælati Ecclesiastici sub excommunicatione ipso jure incurrenda id præcipiat, potest tale præceptum esse justum et obligans, et consequenter excommunicatio erit valida et posttrinam monitionem juste lata; ideoque qui tali præcepto non obedierit, censuram incurret. Hæc sequitur ex dictis in sect. 4, ubi ostendimus Prælatum Ecclesiasticum posse hanc excommunicationem etiam in hac materia imponere, non solum ad corrigendum peccatum jam commissum, nec solum ad roborandam naturalem obligationem, sed etiam ad statuendum proprium præceptum, et novam obligationem. Quod si in aliis materiis habet spiritualis potestas hanc efficacitatem, non minorem habebit in hac, quæ ad veritatem revelandam spectat. Nam ex parte ipsius Ecclesiæ potestas æque universalis est; ex parte vero ipsius materiæ non est minor capacitas, quam in aliis temporalibus causis; imo quodammodo major, quia veritatis manifestatio est adeo universalis causa, ut sit veluti transcendens, et in omnibus aliis causis inclusa, quia vix potest illa juridice terminari sine veritatis manifestatione. Unde fit, ut hoc sæpe sit necessarium ad bonum commune, et ad executionem justitiæ, sub qua ratione facile potest spirituale motivum induere seu participare, ut sub spiritualem potestatem cadere valeat.

6. Rursus, quia cura boni communis et justitiæ servandæ major est in Prælato, quam in subditis, ideo sæpe fieri potest, ut illi fines per sese considerati non obligent subditum ad sua instrumenta vel suum testimonium offerendum, ut veritas elucescat, et nihilominus possit Prælati propter eosdem fines obligare speciali præcepto positivo ad veritatem manifestandam, vel instrumenta, quibus probari possit, prodenda. Et confirmari potest a simili, nam sæpe aliquis non vocatus, neque interrogatus, non tenetur testimonium suum ad judicem ferre; nam hoc ad iudicis munus spectat, et, per se loquendo, satis censetur huic negotio per potestatem iudicis provisum. At vero postquam iudex aliquem vocat, eumque juridice interrogat, obedire tenetur ac testimonium ferre, quia præceptum est justum et obligationem inducens, quamvis antea non esset; ergo idem erit, si præceptum genera-

tim imponatur; non est enim minus efficax, nec minus necessarius ille præcipiendi modus, quando iudicem latent personæ, quæ veritatem sciunt, et ideo non possunt speciatim et nominatim vocari; satis enim vocantur et interrogantur sub illa generali appellatione: *Qui hoc sciverit.* Eademque ratio est de præcepto prodendi scripturam; nam illa etiam est quædam interrogatio veritatis cognitæ, aut per se, aut per scripturam, vel (quod perinde est) est quædam interrogatio veritatis, aut de facto ipso, aut de scriptura continente factum; de qua etiam iudex habet jus inquirendi et interrogandi. Unde non refert, quod talis scriptura propria sit; nam etiam testimonium est proprium, et nihilominus superioris præceptum obligat ad illud exhibendum; ergo obligare potest ad exhibendam propriam scripturam, quia dominus non propterea perdit dominium ejus, neque usum, neque aliquod grave incommodum inde incurrit, per se loquendo; ergo quando id est utile alteri, seu bono communi, et iudex præceptum imponit, obligat ad scripturam etiam propriam manifestandam. Quod adeo verum censuit Soto, in 4, dist. 22, quæst. 1, art. 2, ut vix ullam excusationem admittat; quod qualiter verum sit, in sequenti regula videbimus.

7. *Quomodo cognoscendum, an nova obligatio imponatur, an vero solum exigatur antiqua.* — Supposita igitur justitia præcepti, reliquæ partes regulæ propositæ manifestæ sunt. Nam præceptum Ecclesiasticum et justum sanciri potest censura excommunicationis, supposita gravi materia, et aliis circumstantiis ad debitum modum ferendi censuram necessariis; quas in hujusmodi causis intervenire posse, facile intelligitur ex dictis. Solum est circa hanc et præcedentem regulam advertendum; cum iudices Ecclesiastici possint utroque modo hanc censuram ferre, scilicet, et novam obligationem imponendo, et antiquam tantum exigendo, ad discernendum in particulari, utro ex dictis modis feratur præceptum, consideranda esse verba præcepti seu sententiæ. Nam, si absolute præcipiat proferre scripturas, ex quibus veritas in tali causa haberi possit, non determinando an sint alienæ vel propriæ, nec supponendo peccatum in eo, qui illas apud se retinet vel occultat ante tale præceptum, tunc signum est talem sententiam ferri ad inducendam novam obligationem sub tali censura, et ideo per se loquendo obligare, etiamsi antea nul-